

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.43.240995>

УДК 351.746. 2

С. О. Павленко, канд. юрид наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу організації
наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності
Національна академія внутрішніх справ
пл. Солом'янська, 1, Київ, 03035, Україна
e-mail: pavlenko0212@gmail.com

ГЕНЕЗИС ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТАКТИКИ

В статті досліджено становлення та розвиток правового регулювання оперативного-розшукової тактики в різні історичні періоди. З'ясовано, що початок безпосереднього формування правових основ (розроблення та прийняття циркулярів, положень, наказів, розпоряджень, інструкцій) оперативного-розшукової діяльності (організації і тактики) припадає на початок ХХ ст.

Зазначається, що незважаючи на наявність деяких прогалин (проблем) у законодавстві, що регулювало розшукову (сискну) діяльність в *дореволюційний період*, загалом закріплені положення у нормативно-правових актах того часу стали основою (базисом) для удосконалення та розвитку нормативно-правового регулювання організації і тактики оперативного-розшукової діяльності в подальші історичні періоди, передусім у радянський період.

Наголошено, що в *радянський період* перші нормативно-правові акти радянської влади (по лінії ВНК), що регулювали оперативного-розшукову діяльність, були далекі від досконалості та лише частково регулювали порядок організації негласної роботи й тактику здійснення оперативного-розшукових заходів, що позначилося на незадовільному стані протидії злочинності.

За результатами вивчення спеціальної літератури, за часів існування радянської влади було прийнято понад два десятки відомчих нормативно-правових актів, що регулювали організацію і тактику оперативного-розшукової діяльності в місцях позбавлення волі. Водночас, не дивлячись на таку потужну нормативно-правову базу, що регулювала здійснення оперативного-розшукової діяльності, зокрема і в установах виконання покарань, правові підстави здійснення оперативного-розшукової діяльності здебільшого ігнорувалися, а основні принципи правоохоронної діяльності – верховенство права та законності – нівелювалися.

Період 1950–1960-х рр. характеризується початком формування оперативного-розшукової діяльності як самостійної навчальної дисципліни. Водночас, не дивлячись на такі досягнення, значна частина видатних учених продовжують вважати оперативного-розшукову діяльність та її теорію частиною криміналістики. Лише на початку 70-х р. науковою спільнотою визнано оперативного-розшукову діяльність як самостійну навчальну дисципліну. Цьому безпосередньо сприяли наукові дослідження відомих науковців. Впродовж 1970–1980-х рр. у наукових розробках видатних учених (Д. В. Гребельський, В. Г. Самойлов), окрім дискусій щодо об'єкта та предмета оперативного-розшукової діяльності, увага приділяється дотриманню основоположних принципів прав і свобод людини під час здійснення оперативного-розшукової діяльності (верховенство права, законність). Разом з тим надмірна таємність оперативного-розшукової діяльності та відсутність кодифікованого акта, який би на законодавчому рівні регулював її здійснення, практично унеможливило реалізацію цих принципів суб'єктами здійснення оперативного-розшукової діяльності на практиці.

Грунтовний аналіз наукової літератури та результати опитування респондентів, свідчать про те, що чинний Закон про ОРД є наразі застарілим, а його норми не відповідають положенням законодавства. Перспективою подальших розвідок є дослідження сучасного стану правового регулювання оперативного-розшукової тактики та перспективи його удосконалення.

Ключові слова: генеза, оперативного-розшукова тактика, діяльність, нормативно-правове регулювання.

Постановка проблеми. Наукове пізнання такої специфічної категорії оперативно-розшукової діяльності, як оперативно-розшукова тактика, неможливе без дослідження історичних етапів становлення та розвитку нормативно-правового регулювання.

Адже, як слушно зазначається в науковій літературі, аналіз історії становлення будь-якого правового інституту є необхідною передумовою для визначення закономірностей його розвитку, він надає можливість встановити особливості у його правовому регулюванні, визначити перспективи і шляхи подальшого вдосконалення відповідного правового явища [1, с. 104].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці у сфері оперативно-розшукової діяльності таких вітчизняних і зарубіжних учених, як О. М. Бандурка, О. Я. Бірюков, В. Г. Бобров, Д. В. Гребельський, Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. О. Коновалов, А. Г. Лекар, В. А. Лукашов, Д. Й. Никифорчук, С. С. Овчинський, М. А. Погорецький, В. Л. Регульський, В. Г. Самойлов, Г. К. Синілов, К. О. Чаплинський, В. В. Шендрік, І. Р. Шинкаренко, А. Ю. Шумилов, І. М. Якимов та ін.

Серед останніх наукових доробок, що безпосередньо присвячені різним історичним аспектам становлення та розвитку правового регулювання оперативно-розшукової діяльності, варто відмітити праці С. А. Чайковського (2009) [2]; В. В. Зубенка (2016) [3]; А. Ю. Стащака (2017) [4]; С. М. Князева (2018) [5]; І. Р. Шинкаренко (2018) [6]; І. Ф. Літвінової (2019) [7]; С. Л. Дьорова (2019) [8]; В. Якубовського, О. Сурового (2021) [9] та інших.

Зрештою аналіз зазначеної та іншої наукової літератури засвідчив, що серед науковців немає одностайної позиції щодо періодизації розвитку та становлення правового регулювання оперативно-розшукової діяльності.

Аналізом наукової літератури [7; 10; 11] також встановлено, що окремі елементи (методи) оперативно-розшукової діяльності, а також її основну категорію (напрямок) – оперативно-розшукову тактику, зокрема тактичні прийоми отримання таємної інформації, способи залучення до негласного співробітництва, прийняття оптимальних (раціональних) рішень, можна простежити з найдавніших часів (античні, епоха феодалізму, біблійських).

Така позиція, на наш погляд, є слушною та узгоджується з нашими попередніми дослідженнями, зокрема у науковій статті на тему: «Військова тактика античного світу як передумова становлення та розвитку сучасної оперативно-розшукової тактики» (2018) з'ясовано, що за часів існування Римської держави (імперії) під впливом військового мистецтва (загальної тактики) сформувалися основні положення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, які можна віднайти в чинних нормативно-правових актах, що регулюють оперативно-розшукову діяльність [12, с. 36].

Водночас ґрунтовний аналіз наукової літератури [13; 14, с. 67] свідчить про те, що початок безпосереднього формування правових основ (розроблення та прийняття циркулярів, положень, наказів, розпоряджень, інструкцій) оперативно-розшукової діяльності (організації і тактики) припадає на початок ХХ ст.

Як слушно зазначає І. Р. Шинкаренко, початком формування правового регулювання оперативно-розшукової діяльності можна вважати дожовтневий період (до 1917 р.), саме тоді здійснювалася розробка основ розкриття та розслідування злочинів (методів кримінального розшуку та збору доказів) [15, с. 251].

Зважаючи на викладене, **метою статті** є здійснити спробу дослідити (проаналізувати) правове регулювання оперативно-розшукової тактики в такі історичні періоди:

- правове регулювання оперативно-розшукової тактики у дореволюційний період (до 1917 р.);
- правове регулювання оперативно-розшукової тактики в радянський період (1917–1991 рр.). У ньому умовно виокремлено три підперіоди: кінець 1917 р. – початок 1930-х рр.; кінець 1930-х рр. – кінець 1953 р.; початок 1954 р. – середина 1991 р.);
- правове регулювання оперативно-розшукової тактики в сучасний (пострадянський) період (1991 р. й дотепер).

Виклад основного матеріалу варто розпочати з того, що становлення і розвиток оперативно-розшукової тактики доцільно досліджувати в контексті формування оперативно-розшукової діяльності загалом, оскільки тактика є її основоположною (невіддільною) категорією.

Досліджуючи основу правового регулювання оперативно-розшукової діяльності, зокрема і її тактики, протягом її становлення та формування здебільшого становили відомчі нормативно-правові акти.

Так, Інструкція з організації та ведення внутрішнього (агентурного) спостереження (прийнята 10 лютого 1907 р.), затверджена міністром внутрішніх справ П. А. Столипіним [16], вважається одним із перших документів, що окреслював деякі форми та методи розшукової (сискної) діяльності та негласної роботи органами політичного розшуку.

Водночас окремі вчені [14], здійснивши детальний аналіз цієї Інструкції, зазначають, що вказаний документ здебільшого носить загальний описовий характер і лише фрагментарно (поверхнево, частково) розкриває тактичні прийоми (способи, методи) розвідувальної діяльності.

Пізніше, з метою удосконалення нормативно-правового регулювання, було прийнято Інструкцію по організації та веденню внутрішньої агентури (складена при московському охоронному відділенні). За проведеними дослідженнями окремих учених (датою прийняття), ця Інструкція була прийнята у 1908 р. (удосконалений варіант перевиданий у 1914 р.) [14], на думку інших [17, с. 20], її прийнято лише у 1911 р.

Зрештою, не вдаючись до неточностей у хронології, за результатами аналізу тексту вказаної Інструкції, що оприлюднена у вигляді додатку у монографічному дослідженні «Правове регулювання сприяння громадян органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність» (2005), можемо без перебільшення стверджувати, що з прийняттям цього документа було закладено основи організації і тактики оперативно-розшукової діяльності, що успішно використовуються і в сучасних умовах вітчизняними правоохоронними органами.

Зокрема, Інструкцією регламентовано окремі тактичні прийоми проведення візуального спостереження; особистого пошуку; розвідувального опитування, визначено методику (окремі способи) впровадження «агентів внутрішнього спостереження» (секретних співробітників) у злочинні спільноти (революційні організації).

Особливої уваги в контексті нашого дослідження заслуговує розділ 2 Інструкції, де зазначається, що «спосіб «підсаджування» в камери до арештованих своєї людини, але не співробітника, який неодноразово давав позитивні результати, застосовується як з метою схилення заарештованих до дачі відвертих показань, так і для відбору серед них співробітників» [14, с. 172].

Зважаючи на викладене, можна зробити висновок, що це стало початком розвитку та подальшого удосконалення такої організаційно-тактичної форми у теорії оперативно-розшукової діяльності, як оперативна розробка, та її різновиду – внутрішньокамерної розробки.

Подальший розвиток правового регулювання оперативно-розшукової діяльності (організації і тактики) було визначено в Інструкції чинам розшукових (сискних) відділень та Інструкції чинам поліції щодо виявлення та дослідження злочинів, прийнятих у 1910 р.

Важливу роль у формуванні нормативно-правового регулювання відіграє Інструкція Департаменту поліції з організації і ведення внутрішнього спостереження в жандармських та розшукових установах від 1914 року.

Видається, що найважливішою частиною «Наказу» був Розділ VI «Організація і здійснення внутрішнього спостереження». У загальній частині розділу давалася характеристика різних категорій таємної агентури: секретні співробітники, допоміжні агенти, інформатори, штучники, розшукові агенти (цензурщики, установщики, справщики). Тут же йшлося про агентуру та її види – сільська, учнівська, залізнична, повітроплавна [18, с. 142].

Саме на цьому етапі були розроблені основні форми, тактичні прийоми, методи боротьби з професійною злочинністю, налагоджена система розшукових обліків, упровадження в практику кримінального сиску новітніх досягнень науки і техніки: антропометрії, дактилоскопії, фотографування, використання собак-шукачів тощо [19, с. 435].

Варто відзначити, що окрім відомчого нормативно-правового регулювання у дореволюційний період організація і тактика розшукової (сискної) діяльності регламентувалася й законодавчими актами, зокрема 6 липня 1908 р. було прийнято Закон «Про організацію розшукової (сискної) частини» [20], що став першим, спеціально присвяченим розшуку законодавчим актом, яким оперативно-розшукова діяльність була виокремлена як самостійна функція правоохоронних органів [21; 22, с. 20].

Законом було визначено завдання розшукових відділень – «здійснення розшуку у справах загальнокримінального характеру», виокремлено суб'єктів розшуку – «начальник розшукового відділення, помічник начальника, завідувачі столами, перекладачі, поліцейський наглядач і городові» [23, с. 25]. Також визначено права та обов'язки суб'єктів розшукової діяльності, передбачено прокурорський контроль за діяльністю розшукових відділень та інше.

Своєю чергою, В. М. Чисніков, досліджуючи сиску поліцію в Україні за часів Російської імперії (1880–1917 рр.), доходить слушного висновку, що саме цей Закон вперше в історії ввів у загальнодержавне правове поле поліцейські служби розшуку, що раніше функціонували в низці регіонів, і створив правову базу для створення розгалуженої системи органів кримінального сиску в імперії [19, с. 437].

При цьому варто погодитися й з іншими вченими, які зазначають, що [23] законодавчий акт мав суто організаційно-управлінський характер і не регулював власне розшукову діяльність, ним не були врегульовані прийоми і методи розшукової роботи поліції, яка на той час мала багатий досвід застосування таких негласних методів, як опитування, негласні заходи спостереження, впровадження агентів, підслуховування розмов, перлюстрація кореспонденції, обстеження приміщень [23, с. 25].

Водночас, незважаючи на наявність деяких прогалин (проблем) у законодавстві, що регулювало розшукову (сиску) діяльність в дореволюційний період, загалом закріплені положення у нормативно-правових актах того часу стали основою (базисом) для удосконалення та розвитку нормативно-правового регулювання організації і тактики оперативно-розшукової діяльності в подальші історичні періоди, передусім у радянський період.

Разом з тим, варто зазначити, що у перші роки становлення радянської влади більшовики відмінили всі нормативно-правові акти, що регулювали організацію і тактику оперативно-розшукової (сискної) діяльності та ліквідували наявні правоохоронні органи.

Натомість нових (альтернативних) нормативно-правових актів, які б регулювали досліджувану сферу, прийнято не було.

У науковій літературі зазначається, що до середини 1918 р. організація і тактика оперативно-розшукової діяльності взагалі не регламентувалась. Її регулювання відбувалося на підставі «революційної свідомості» [3, с. 67].

Окрім того, було заборонено використовувати тактичні прийоми (методи, способи) розвідувальної діяльності, які вже були успішно апробовані практикою поліції за часів царського режиму.

Наприклад, «вважалося неприпустимим для радянських органів правопорядку використовувати інформаційні послуги кримінальних елементів» [24, с. 17].

Зрештою, окремі дослідження [25, с. 323] свідчать про те, що представники радянської влади виступали проти створення інституту негласного співробітництва, що є складовою оперативно-розшукової діяльності.

Звичайно, згодом радянська влада усвідомить хибність таких рішень.

Однак на той час створення «принципово» нової правової основи, яка б регулювала здійснення оперативно-розшукової діяльності, покладалося на Всеросійську надзвичайну комісію (ВНК), створену майже одразу після приходу радянської влади 20 грудня 1917 р.

Першими нормативно-правовими актами радянської влади (по лінії ВНК), що регулювали оперативно-розшукову діяльність, визначали права та обов'язки суб'єктів, уповноважених на її здійснення, та основні форми і методи їхньої діяльності, були:

Положення про організацію відділів карного розшуку, прийняте колегією НКВС РРФСР 5 жовтня 1918 р. Апарати карного розшуку, як підкреслювалося в цьому нормативному акті, створюються «для охорони революційного порядку шляхом негласного розслідування злочинів кримінального характеру та боротьби з бандитизмом». У Положенні, а потім у листі всім місцевим апаратам карного розшуку були сформульовані найважливіші принципи негласної роботи: попередження кримінальних злочинів здійснюється шляхом застосування негласної внутрішньої агентури і зовнішнього спостереження; для проведення негласної роботи виділяються спеціальні суми і встановлюється порядок їх витрат; для здійснення зовнішнього спостереження і внутрішнього інформування в кожному апараті створюється штат як постійних, так і залучених секретних співробітників.

Інструкція про карний розшук, розроблена Центрознарядом наприкінці 1919 р., яка закріплювала методи боротьби зі злочинністю. В Інструкції вказувалося, що підрозділи карного розшуку здійснюють боротьбу зі злочинністю «шляхом негласної агентури і зовнішнього спостереження» [26, с. 109].

Разом з тим, як свідчать окремі дослідження [14], ці нормативно-правові акти були далекі від досконалості та лише частково регулювали порядок організації негласної роботи й тактику здійснення оперативно-розшукових заходів, що позначилося на незадовільному стані протидії злочинності.

Цьому сприяла і непрофесійність кадрів карного розшуку, більшість співробітників якого мали низький освітній рівень, зокрема в роботі з технікою, та на недостатньому професійному рівні володіли методами оперативної роботи [27, с. 96].

Низька ефективність діяльності працівників карного розшуку щодо протидії злочинності змушує радянську владу, незважаючи на абсурдність раніше зроблених категоричних заяв про недопустимість використання радянськими правоохоронними органами положень, успішно апробованих практикою щодо організації і тактики оперативно-розшукової діяльності за часів царського режиму.

Як слушно зазначає О. Ю. Шумілов, у цей період підхід до розроблення правового регулювання оперативно-розшукової діяльності здійснюється шляхом закріплення основ організації і тактики з використанням «технології» царських інструкцій негласного розшуку [28, с. 64; 29].

Схожої думки притримуються О. Федоров та О. Шахматов, які зазначають, що документи, які регламентували оперативно-розшукову роботу ВНК, багато в чому копіювали інструкції і циркуляри царської охоранки [14, с. 129].

Дослідивши зміст «Кратких указаний ЧК для сведения разведки», вчені дійшли висновку, що це перероблений варіант Інструкції по організації та веденню внутрішньої агентури (складена при Московському охоронному відділенні), різниця була лише в тому, що були змінені такі терміни, як «поліція» на «міліцію», «революційні організації» та «революціонери» на «контрреволюційні організації» та «контрреволюціонерів»), про що свідчить проведений порівняльний аналіз документів [14, с. 130].

Схожі підходи до формування нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності прослідковуються й в інших нормативно-правових актах, прийнятих за часі радянської влади.

Одним з таких актів є Інструкція з організації секретної агентури в установах карного розшуку (наказ НКВС РСФСР від 2 листопада 1921 р. № 372с) [30]. Аналізом наукової літератури [30] констатовано, що зазначена Інструкція стала найбільш вдалим систематизованим нормативно-правовим актом, у якому узагальнено найбільш ефективні положення нормативно-правового регулювання, що успішно апробовані практикою правоохоронних органів дореволюційного періоду щодо використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності, а також розроблено нові; закладено правові основи організації і тактики здійснення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, зокрема:

- визначено порядок організації і тактику здійснення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності;

- окреслено основні завдання працівників карного розшуку (оперативних працівників) – пошук інформації з використанням негласного співробітництва з метою розкриття та запобігання вчинення злочинів за допомогою негласного апарату;

- встановлено порядок (організацію і тактику) проведення заходів візуального спостереження, внутрішньокамерної розробки, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності тощо;

- визначено функції і повноваження таких категорій негласного апарату, як «секретні розвідники» та «негласні інформатори». Зокрема, до секретних розвідників відносили працівників карного розшуку, які впроваджувалися в злочинне середовище. Варто наголосити, що до цієї категорії негласних працівників висувалися підвищені морально-психологічні та професійні вимоги. Як вказують науковці [14; 31, с. 270–271], в Інструкції: «Вимоги, що пред'являються до розвідників, цієї вищої категорії секретних співробітників, дуже високі. Від них, окрім належних фізичних і моральних якостей, особливо чесності та сумлінності, вимагався достатній розумовий розвиток, здатність захоплюватися роботою, сміливість, холонокровність, спритність і вправність, вміння «тримати язик за зубами» (конспірація) ... Для цієї роботи також придатні жінки ... Для своєї роботи розвідники відповідним чином готуються, з ними проводяться заняття з криміналістики, мистецтва гримування і т.ін.» [31, с. 270–271].

При цьому Інструкція практично нічим не обмежувала відбір осіб, які залучалися до негласного співробітництва (віком, грамотністю, судимістю, партійною приналежністю, посадовим становищем тощо), основною вимогою була ефективність їхньої діяльності [14, с. 78].

Крім цього, Інструкція визначала окремі тактичні рекомендації щодо підбору негласного працівника (агента) задля подальшого залучення до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності з урахуванням його розвідувальних можливостей, що залежать від рівня розвитку пам'яті та здатності до спостереження; відповідного рівня спеціальних знань; здібностей комунікативного характеру та встановлення психологічного контакту; уміння маскувати свої цілі й наміри; використання методів психологічного впливу на розроблювану особу (переконання, навіювання).

Також, увагу приділено таким основним елементам оперативно-розшукової тактики, як оперативна комбінація, легендування, прогнозування, розкрито принципи наступальності, конспірації тощо.

Пізніше Наказом НКВС СРСР від 1926 р. № 436/100с затверджується Інструкція і Положення про діяльність секретних (розвідувальних) частин Карного розшуку. Робота секретних агентів-розвідників була прирівняна до бойової служби. Розвідники зашифровувались, мали відповідні документи прикриття, їм заборонялося брати участь у гласних заходах [32, с. 105; 33]. Здійснивши аналіз Положення та Інструкції, А. Сергієнко та Т. Ковалик дійшли висновку, що в цих нормативних актах зазнала детальної розробки система принципів, методів, прав і обов'язків апарату розвідки [32; 33, с. 219].

Суттєво новий етап розвитку нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності почався з приходом Сталіна до «одноосібної влади» та запуску низку докорінних перетворень у Радянському Союзі. Період з кінця 1920-х років і до початку Другої світової війни став десятиліттям величезних (а головне невоєнних) втрат [34]. Ситуація кардинально не змінилася і після війни. Відбувалася поступова переорієнтація оперативно-розшукової роботи правоохоронних органів на політичний розшук, боротьбу з «ворогами народу», що певною мірою ускладнило боротьбу зі злочинністю, знизило результативність оперативної роботи органів міліції [27, с. 96].

Репресивна політика більшовицького режиму кінця 1920-х-1930-х рр. передбачала організацію контролю за злочинністю на основі штучного формування образу «ворогів» і «злочинців». Боротьба зі злочинністю здійснювалася в умовах нехтування демократичними принципами права, зокрема такими, як презумпція невинуватості, змагальний характер

судочинства, критерій повної доведеності. Це деформувало правову свідомість громадян, частина з яких надавала перевагу доносам, публічному засудженню заарештованих, відмові від родинних зв'язків, щоб самим не потрапити до репресивних органів [35, с. 237]. «Того часу вважалося за «честь» подати донос, виявити «замаскованих ворогів» в Партії [36, с. 22; 37].

Подібна практика досить швидко спричинила атомізацію суспільства, всезагальну недовіру й підозру, руйнування засад загальнолюдської моралі.

Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності було переорієнтовано й підкорено меті та завданням карально-репресивної політики держави [3, с. 69].

Оперативні повідомлення і результати оперативно-розшукових заходів у вигляді довідок іноді підшивалися в кримінальні справи і були підставою для винесення смертного вироку [38, с. 182].

Через масові ув'язнення людей, здебільшого за вчинення надуманих злочинів, одним із пріоритетних напрямів розвитку тоталітарного режиму стає розвиток нормативно-правового регулювання організації і тактики оперативно-розшукової діяльності в місцях позбавлення волі.

За результатами вивчення спеціальної літератури, за часів існування радянської влади було прийнято понад два десятки відомчих нормативно-правових актів, що регулювали організацію і тактику оперативно-розшукової діяльності в місцях позбавлення волі.

З історико-правової точки зору, на значну увагу заслуговує наказ НКВС СРСР від 26 квітня 1935 р. № 00159 «Про агентурну роботу у виправно-трудових таборах НКВС», який не тільки містив конкретні вимоги до існуючого в виправно-трудових установах (ВТУ) негласного апарату, але й передбачав методичні вказівки щодо їх виконання [39].

М. Є. Корганова, досліджуючи джерела доносів у радянських виправно-трудових таборах у 1929–1938 роках [40], наголошувала на основних нормативно-правових актах, що регулювали агентурну роботу в виправно-трудових таборах ГУВТТ (ГУЛАГ): Наказ № 00159 від 26 квітня 1935 р. «Про агентурну роботу у виправно-трудових таборах НКВС», Наказ № 00588 від 14 вересня 1937 р. «Про оголошення тимчасового «Положення про 3-ті відділи Виправно-трудових таборів НКВС» та Наказ № 00149 від 7 січня 1940 р. «Про агентурно-оперативне обслуговування виправно-трудових таборів-колоній НКВС СРСР» [40].

Водночас, не дивлячись на таку потужну нормативно-правову базу, що регулювала здійснення оперативно-розшукової діяльності, зокрема і в установах виконання покарань, правові підстави здійснення оперативно-розшукової діяльності здебільшого ігнорувалися, а основні принципи правоохоронної діяльності – верховенство права та законності – нівелювалися.

Як зазначав класик української літератури В. Стус, у сталінських «таборах» панував один закон – «закон повного беззаконня» [41, с. 132].

Наступний етап розвитку оперативно-розшукової діяльності датується 1954 роком і характеризується поступовою відмовою від практики застосування свавілля при здійсненні ОРД.

Зі смертю І. В. Сталіна значний вплив на характер правового регулювання ОРД мало проведення широкої амністії великої групи засуджених за злочини загальнокримінальної спрямованості. Важливими рисами та особливостями цього етапу є формування двох різних нормативно-правових відомчих платформ (в МВС і КДБ при РМ СРСР), призначених регулювати їхню діяльність [38, с. 182].

Період 1950–1960-х рр. характеризується виникненням оперативно-розшукової діяльності як галузі наукового знання, цьому, зокрема, сприяло [15, с. 256]:

– створення у 1956 р. самостійної кафедри оперативної роботи органів внутрішніх справ у Вищій школі МВС СРСР та формулювання предмета оперативно-розшукової діяльності як сукупності негласних заходів, заснованих на використанні головним чином секретних засобів боротьби зі злочинністю [15, с. 256];

Варто вказати, що основні форми і методи оперативно-розшукової діяльності, що застосовувалися в радянському карному розшуку, зародилися в перші роки його існування [42];

– видання спеціальної наукової літератури з проблем оперативно-розшукової діяльності, зокрема у цей період почав виходити друком бюлетень «Оперативно-розшукова робота», призначений для вивчення й узагальнення спеціальних сил, засобів і методів протидії злочинності та ефективності їх застосування [43];

– після прийняття у 1958 р. Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік та Кримінально-процесуальних кодексів союзних республік ОРД вперше проти-дію злочинності визнано державною функцією. Кримінально-процесуальний закон надав ОРД статусу легітимної і визначив її правове підґрунтя [44]. Зокрема, відповідно до ст. 29 Основ на органи дізнання було покладено вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочинів та осіб, що їх вчинили. Це положення було продубльовано в ч. 1 ст. 118 УПК РРФСР і відповідних статтях УПК інших союзних республік. Таким чином, кримінально-процесуальний закон певною мірою встановлював правову основу ОРД [45, с. 12; 46, с. 43].

Водночас, не дивлячись на значні досягнення того часу в формуванні оперативно-розшукової діяльності як самостійної навчальної дисципліни, значна частина видатних учених продовжують вважати оперативно-розшукову діяльність та її теорію частиною криміналістики.

Так, Р. С. Белкін (1957) стверджував, що кримінально-процесуальна та оперативно-розшукова діяльність базуються на загальній науковій основі, якою є криміналістика [47].

А. Н. Васильєв в одній зі своїх ранніх робіт, зараховуючи тактику оперативно-розшукових дій до предмета криміналістики, писав, що «якщо тактику оперативно-розшукової роботи не включати в предмет криміналістичної тактики, то оперативно-розшукова робота не піддається науковому узагальненню і вивченню на юридичній базі ні в якій іншій науці, отже, буде виключений важливий засіб удосконалення оперативно-розшукових дій та їх наукової організації» [48]. Цих поглядів він дотримувався і в інших своїх роботах аж до кінця 1970-х рр., хоча іноді і допускав можливість віднесення деяких видів оперативно-розшукової роботи до змісту спеціальних (яких не вказував) дисциплін [49; 50, с. 50].

Думка про те, що наукові та практичні основи оперативно-розшукової роботи – це частина криміналістики, зберігалася до тих пір, поки в криміналістичній літературі не з'явилися висловлювання про те, що питання оперативно-розшукової діяльності повинні бути предметом спеціальної наукової дисципліни, і не почався процес відокремлення від криміналістики самостійної спеціальної науково-навчальної дисципліни – спочатку під назвою «спеціальна дисципліна», а потім «оперативно-розшукова діяльність» [50, с. 49–50].

Згодом суперечки про зміст ОРД велися лише в одному напрямі: оперативно-розшукові заходи є складовою частиною слідчої тактики чи самостійним видом діяльності? В кінцевому підсумку перемогла остання точка зору, одним з відомих захисників якої ще в 1974 р. був Д. В. Гребельський, на переконання якого, «оперативно-розшукова діяльність охоплює як наукову організацію, так і тактику застосування системи заходів розвідувально-пошукового характеру спеціально уповноваженими підрозділами і посадовими особами з метою ефективної боротьби зі злочинністю. Інформацію, отриману в результаті оперативно-розшукових заходів (орієнтовну інформацію), слідчий, безсумнівно, враховує при організації роботи по справі та проведенні процесуальних дій. Однак це не підтверджує висновку, що наведені заходи не мають самостійного значення і повинні бути включені в «слідчу тактику». Такий підхід до їх оцінки може призвести до спроби надати фактичним даним, отриманим в процесі оперативно-розшукової діяльності, значення судових доказів, що суперечить вимогам кримінально-процесуального закону» [51; 52, с. 53].

З метою удосконалення організаційних і тактичних засад оперативно-розшукової діяльності було видано низку відомчих нормативно-правових актів, зокрема [14]:

- Наказ КДБ СРСР «Про стан та заходи щодо покращення практики ведення справ оперативно-розшукової та оперативно-перевірочної» 1964 р.;
- Інструкцію з основ організації та тактики запобігання злочинам органами міліції (Наказ МВС СРСР 1969 р.);
- Інструкцію з агентурної роботи міліції» (Наказ МВС СРСР 1974 р.);
- Настанову щодо агентурно-розшукової роботи оперативних апаратів ВТУ МВС СРСР» (Наказ МВС СРСР 1974 р.);
- Інструкцію з оперативного обліку в КДБ при Раді Міністрів СРСР (Наказ голови КДБ при РМ СРСР 1977 р.);
- Інструкцію про порядок реєстрації, ведення справ оперативного обліку та організації оперативно-довідкової роботи по них (Наказ МВС СРСР 1984 р.);
- Наказ МВС СРСР «Про заходи щодо вдосконалення агентурно-розшукової роботи органів внутрішніх справ» від 25 березня 1983 р. № 0012;
- Наказ МВС СРСР «Про заходи покращення організації розшукової роботи органів внутрішніх справ» від 25 березня 1983 р. № 0150;
- Наказ МВС СРСР «Про затвердження і введення в дію Інструкції про порядок реєстрації, ведення справ оперативного обліку і організації оперативно-довідкової роботи по них» від 29 грудня 1984 р. № 0036;
- Наказ МВС СРСР «Про стан і заходи посилення боротьби з рецидивною злочинністю» від 30 січня 1985 р. № 070;
- Наказ МВС СРСР «Про стан і заходи щодо покращення боротьби з небезпечними проявами групової злочинності» від 30 вересня 1985 р. № 0033;
- Наказ МВС СРСР «Про введення в дію Інструкції про організацію і тактику розшукової роботи органів внутрішніх справ» від 17 грудня 1985 р. № 0195 та інші.

Не вдаючись до детального аналізу цих нормативно-правових актів, варто зазначити, що вони становили основу правового регулювання оперативно-розшукової діяльності.

Варто зауважити, що цей період характеризувався не тільки розвитком нормативно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів, а й розробленням організаційно-правових і теоретичних проблем оперативно-розшукової діяльності, зокрема її тактики. Цьому безпосередньо сприяли наукові дослідження відомих науковців [53, с. 114]. Впродовж 1970–1980-х рр. у наукових розробках видатних учених (Д. В. Гребельський, В. Г. Самойлов), окрім дискусій щодо об'єкта та предмета оперативно-розшукової діяльності, увага приділяється дотриманню основоположних принципів прав і свобод людини під час здійснення оперативно-розшукової діяльності (верховенство права, законність). Разом з тим, надмірна таємність оперативно-розшукової діяльності та відсутність кодифікованого акта, який би на законодавчому рівні регулював її здійснення, практично унеможливило реалізацію цих принципів суб'єктами здійснення оперативно-розшукової діяльності на практиці.

Варто вказати, що у цей період відбувається послаблення карально-репресивної політики правоохоронних органів, поступове переформування мети та завдань оперативно-розшукової діяльності, зокрема пріоритетними напрямками діяльності оперативних підрозділів стає протидія «реальній» злочинності, а не боротьба з класовим ворогом.

Зважаючи на викладене, варто констатувати, що переважна більшість нормативно-правових актів, які регулювали здійснення оперативно-розшукової діяльності, мали гриф «таємно» або «цілком таємно».

До того ж, як зазначають окремі вчені [14], не розголошувались навіть назви нормативних документів, що регламентували проведення оперативно-розшукової діяльності, і лише нещодавно ці відомчі нормативні акти були вказані у відкритій літературі [14].

Як слушно зазначає у цьому контексті П. М. Шапірко, розвиткові науки ОРД заважала зайва та невинуватна соціальними потребами таємність правового регулювання. Як наслідок, чимало її положень не могли бути предметом належного обговорення вченими.

Ситуація значно покращилася з прийняттям Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (1992 р.), що й уможливило винесення проблематики ОРД на обговорення широкого наукового загалу [54, с. 93].

Прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» створило реальні передумови для формування нової галузі українського законодавства в галузі оперативно-розшукової діяльності – оперативно-розшукового законодавства.

Чинним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено: завдання оперативно-розшукової діяльності; поняття оперативно-розшукової діяльності; правову основу оперативно-розшукової діяльності; підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності; підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності; обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності; порядок та строки ведення оперативно-розшукових справ; використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності; сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності; соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів; соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності; нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності [55].

Водночас, як свідчить ґрунтовний аналіз наукової літератури [56] та результати опитування респондентів, чинний Закон про ОРД є наразі застарілим, а його норми не відповідають положенням законодавства. Іншою важливою причиною ухвалення нового закону є неузгодженість законодавства, яке регулює оперативну та процесуальну діяльність, з огляду на ухвалення нового КПК України. Через законодавчу неврегульованість узгодження та санкціонування оперативно-слідчих заходів і негласних слідчих дій вимагало чимало часу, що негативно впливає на їхню результативність і ефективність. Ще більшої актуальності згадані питання набули з прийняттям Законів України «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань». При цьому чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» повною мірою не відповідає вимогам практики Європейського суду з прав людини [56].

Висновки і пропозиції. На підставі узагальнення основних положень дослідження становлення та розвитку правового регулювання оперативно-розшукової тактики в різні історичні періоди, отримані такі результати:

З'ясовано, що початок безпосереднього формування правових основ (розроблення та прийняття циркулярів, положень, наказів, розпоряджень, інструкцій) оперативно-розшукової діяльності (організації і тактики) припадає на початок ХХ ст.

Встановлено, що в *дореволюційний період* з прийняттям Інструкції по організації та веденню внутрішньої агентури (складеної при московському охоронному відділенні), було закладено основи організації і тактики оперативно-розшукової діяльності, що успішно використовуються і в сучасних умовах вітчизняними правоохоронними органами. Зокрема, цим документом регламентовано окремі тактичні прийоми проведення візуального спостереження; особистого пошуку; розвідувального опитування, визначено методику (окремі способи) впровадження «агентів внутрішнього спостереження» (секретних співробітників) у злочинні спільноти (революційні організації).

Незважаючи на наявність деяких прогалин (проблем) у законодавстві, що регулювало розшукову (сискну) діяльність в *дореволюційний період*, загалом закріплені положення у нормативно-правових актах того часу стали основою (базисом) для удосконалення та розвитку нормативно-правового регулювання організації і тактики оперативно-розшукової діяльності в подальші історичні періоди, передусім у радянський період.

Ретроспективний аналіз засвідчує, що у перші роки становлення радянської влади більшовики відмінили всі нормативно-правові акти, що регулювали організацію і тактику оперативно-розшукової (сискної) діяльності та ліквідували наявні правоохоронні органи.

Окрім того, було заборонено використовувати тактичні прийоми (методи, способи) розвідувальної діяльності, які вже були успішно апробовані практикою поліції за часів царського режиму.

Наголошено, що в *радянський період* перші нормативно-правові акти радянської влади (по лінії ВНК), що регулювали оперативно-розшукову діяльність, були далекі від досконалості та лише частково регулювали порядок організації негласної роботи й тактику здійснення оперативно-розшукових заходів, що позначилося на незадовільному стані протидії злочинності.

Низька ефективність діяльності працівників карного розшуку щодо протидії злочинності змушує радянську владу абсурдність раніше зроблених категоричних заяв про недопустимість використання радянськими правоохоронними органами положень, успішно апробованих практикою щодо організації і тактики оперативно-розшукової діяльності за часів царського режиму.

Аналізом наукової літератури констатовано, що Інструкція з організації секретної агентури в установах карного розшуку (Наказ НКВС РСФСР від 2 листопада 1921 р. № 372с) стала найбільш вдалим систематизованим нормативно-правовим актом, у якому узагальнено найбільш ефективні положення нормативно-правового регулювання, що успішно апробовані практикою правоохоронних органів дореволюційного періоду щодо використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності, а також розроблено нові; закладено правові основи організації і тактики здійснення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності.

Суттєво новий етап розвитку нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності почався з приходом Сталіна до «одноосібної влади» та запуском низку докорінних перетворень у Радянському Союзі.

Через масові ув'язнення людей, здебільшого за вчинення надуманих злочинів, одним із пріоритетних напрямів розвитку тоталітарного режиму стає розвиток нормативно-правового регулювання організації і тактики оперативно-розшукової діяльності в місцях позбавлення волі. За результатами вивчення спеціальної літератури, за часів існування радянської влади було прийнято понад два десятки відомчих нормативно-правових актів, що регулювали організацію і тактику оперативно-розшукової діяльності в місцях позбавлення волі.

Водночас, не дивлячись на таку потужну нормативно-правову базу, що регулювала здійснення оперативно-розшукової діяльності, зокрема і в установах виконання покарань, правові підстави здійснення оперативно-розшукової діяльності здебільшого ігнорувалися, а основні принципи правоохоронної діяльності – верховенство права та законності – нівелювалися.

Наступний етап розвитку оперативно-розшукової діяльності датується 1954 роком і характеризується поступовою відмовою від практики застосування свавілля при здійсненні ОРД. Важливими рисами та особливостями цього етапу є формування двох різних нормативно-правових відомчих платформ (в МВС і КДБ при РМ СРСР), призначених регулювати їхню діяльність.

Встановлено, що у цей період відбувається послаблення карально-репресивної політики правоохоронних органів, поступове переформатування мети та завдань оперативно-розшукової діяльності, зокрема пріоритетними напрямками діяльності оперативних підрозділів стає протидія «реальній» злочинності, а не боротьба з класовим ворогом.

Період 1950–1960-х рр. характеризується початком формування оперативно-розшукової діяльності як самостійної навчальної дисципліни. Водночас, не дивлячись на такі досягнення, значна частина видатних учених продовжують вважати оперативно-розшукову діяльність та її теорію частиною криміналістики. Лише на початку 70-х р. науковою спільнотою визнано оперативно-розшукову діяльність як самостійну навчальну дисципліну. Цьому безпосередньо сприяли наукові дослідження відомих науковців. Впродовж 1970–1980-х рр. у наукових розробках видатних учених (Д. В. Гребельський, В. Г. Самойлов), окрім дискусій щодо об'єкта та предмета оперативно-розшукової діяльності, увага приділя-

ється дотриманню основоположних принципів прав і свобод людини під час здійснення оперативно-розшукової діяльності (верховенство права, законність). Разом з тим надмірна таємність оперативно-розшукової діяльності та відсутність кодифікованого акта, який би на законодавчому рівні регулював її здійснення, практично унеможлиблює реалізацію цих принципів суб'єктами здійснення оперативно-розшукової діяльності на практиці.

Прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» створило реальні передумови для формування нової галузі українського законодавства в галузі оперативно-розшукової діяльності – оперативно-розшукового законодавства. Водночас, як свідчить ґрунтовний аналіз наукової літератури та результати опитування респондентів, чинний Закон про ОРД є наразі застарілим, а його норми не відповідають положенням законодавства.

З огляду на таке, перспективою подальших розвідок є дослідження сучасного стану правового регулювання оперативно-розшукової тактики та перспективи його удосконалення.

Список використаної літератури

1. Петечел Н. М. Становлення та розвиток медичного страхування в Україні. *Актуальні проблеми водоскоплення чинного законодавства України*. 2020. Вип. 53. С. 104–114.
2. Чайковський С. А. Організаційно-правові й тактичні засади функціонування суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в період становлення та зміцнення радянської влади (1917–1922 рр.). *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 4. С. 147–156.
3. Зубенко В. В., Родік Л. М. Історичні аспекти становлення оперативно-розшукової та слідчої діяльності. *Судова та слідча практика*. 2016. Вип. 2. С. 62–71.
4. Стащак А. Ю. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку принципів оперативно-розшукової діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 4. С. 274–277.
5. Князев С. М. Історично-правові передумови законодавчого врегулювання організації негласної роботи й оперативно-розшукової діяльності в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 115–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2018_1_12.
6. Шинкаренко І. Р. Етапи формування моделей оперативно-розшукової діяльності сил правопорядку та спецслужб на теренах України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 9–16.
7. Літвінова І. Ф. Деякі історичні аспекти оперативно-розшукової діяльності. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. 2019. № 3 (52). С. 145–150. (Серія «Повітряне і космічне право»). DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.52.13965>.
8. Дьоров С. Л. Основні історичні етапи розвитку оперативно-розшукової та слідчої діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2019. № 8. С. 36–42.
9. Тякубовський В., Суrowий О. Історія становлення й розвитку оперативно-розшукової діяльності Державної прикордонної служби України. *Наука онлайн*. 2021. № 1. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/natsionalnaya-bezopasnost/2021/1/3983-1/>.
10. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник: у 2 ч. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. Ч. 1. 336 с.
11. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: підручник / за ред. М. П. Водька, О. Ф. Долженкова, С. П. Черних. Київ: РВВ МВС України, 2012. 884 с.
12. Павленко С. О. Військова тактика античного світу як передумова становлення та розвитку сучасної оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (106). С. 36–46.
13. Политическая полиция и политический терроризм в России (вторая половина XIX – начало XX вв.): сб. док. М., 2001. С. 236–237.
14. Федоров А., Шахматов А. Правовое регулирование содействия граждан органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2005. 338 с.
15. Шинкаренко І. Р. Генезис формування теорії оперативно-розшукової діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 251–264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2016_1_38.
16. Инструкция по организации и ведению внутреннего (агентурного) наблюдения от 10 февр. 1907 г. URL: <http://testlib.meta.ua/book/361715/read/>.
17. Чисников В. Н. Нормативно-правовое регулирование внутреннего (агентурного) наблюдения в органах политического сыска Российской империи начала XX в.: некоторые дискуссионные вопросы современной историографии. *Наука і правоохорона*. 2019. № 2. С. 20–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2019_2_4.
18. Перегудова З. И. Политический сыск в России (1880–1917). М.: Рос. полит. энцикл., 2000. 432 с.

19. Чисніков В. М. Сискна поліція в Україні за часів Російської імперії (1880–1917 pp.): історико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 535 с.
20. Об организации сыскной части. 3 ПСЗ. Т. 28. № 30672. *Собрание узаконений*. 1908. 15 июля. Отд. I. Ст. 730. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/8952-ob-organizatsii-sysknoy-chasti>.
21. Чисников В. Н. Закон «Об организации сыскной части» (1908 г.): предпосылки, содержание и значение. *Оперативник (сшычик)*. 2008. № 3 (16). С. 6.
22. Штохин И. Д. Принцип уважения и соблюдения прав и свобод человека и гражданина в оперативно-розыскной деятельности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Барнаул, 2018. 197 с.
23. Парманасов А. Д. Законодательное регулирование оперативно-розыскной деятельности в странах – участниках евразийского экономического союза (по материалам органов внутренних дел): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. СПб., 2017. 263 с.
24. Камалова Г. Т. Организационно-правовые основы деятельности советской милиции (1920–1923 гг.). *Вестник Южно-Уральского государственного университета*. 2007. № 4. С. 15–19.
25. Колпаков А. И., Серяков М. Л. Щит и меч. Руководители органов государственной безопасности Московской Руси, Российской империи, Советского Союза и Российской Федерации. СПб.: Нева; М.: ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2002. 736 с.
26. Говоров И. В. Негласная агентура советской милиции в 1940-х годах. *Вопросы истории*. 2004. № 4. С. 109–119.
27. Пристайко О. В. НКВС–МВС УРСР (1934–1954 pp.): структурна побудова та функції (історико-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2021. 271 с.
28. Шумилов А. Ю. Уроки истории нормативного регулирования оперативно-розыскной деятельности отечественных спецслужб. *Исторические чтения на Лубянке. 1997 г. Российские спецслужбы: история и современность*: материалы наук. практ. конф. М.; Великий Новгород: НГУ, 1999. С. 61–70. URL: <http://bookfi.org/book/589287>.
29. Манжай О. В. Особливості агентурної роботи уповноважених суб'єктів у Радянській державі в 1922 році. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 102–106.
30. ЦГАОР и СС УССР, ср. 6, оп. 2, д. 60, л. 171–173.
31. Якимов И. Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике. М.: НКВД РСФСР, 1925. 430 с.
32. Сергієнко А., Ковалик Т. Хронологічний огляд структурно-функціональних перетворень внутрішньої розвідки МВС-КДБ і вимог щодо медико-психологічних якостей офіцерів негласного апарату. *Вісник Національного університету оборони України*. 2018. № 2 (50). С. 103–111. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-50-2-103-111>.
33. Хірний О. К. Історико-правовий аналіз розвитку підрозділів візуального спостереження оперативної служби МВС у ХХ ст. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 217–220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_2_65.
34. Цей день в Історії. 18 грудня 1878 року – народився Йосип Сталін. URL: <http://c4u.org.ua/18-hrudnia-1878-roku-narodyvsia-josyp-stalin/>.
35. Саблук С. Контроль за злочинністю в Україні на початку 1930-х років. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 237–243. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.39>.
36. Демченко Т. П. Великий терор на Чернігівщині (20–30-ті роки ХХ століття) / відп. ред. О. Б. Коваленко. Чернігів: Десна, 2017. 100 с.
37. Кравченко В. Я выбрав волю: Особисте й Політичне життя Советського Урядовця / пер. з англ. М. Гетьман. Торонто (Канада): Укр. робітник, 1948. С. 212–213.
38. Румянцев Н. В., Мальчук О. И. Развитие оперативно-розыскной деятельности с древних времен до ХХ века. *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. 2016. № 3 (742). (Серия «Гуманитарные науки»). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-operativno-rozysknoy-deyatelnosti-s-drevnih-vremen-do-xx-veka>.
39. Абрамов И. А. Историко-правовая характеристика негласного содействия граждан органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность в исправительных учреждениях, на контрактной основе. *III Международны́й пенитенциарный форум «Преступление, наказание, исправление»* (к 20-летию вступления в силу Уголовно-исполнительного кодекса Российской Федерации): сб. тез. выступ. и докл. участников (Рязань, 21–23 нояб. 2017 г.). в 8 т. Рязань: Акад. ФСИН России, 2017. Т. 7. С. 70–76.
40. Корганова М. Э. Эго-источники о феномене доноительства в советских исправительно-трудовых лагерях в 1929–1938 годах. *Ученые записки Петрозаводского государственного университета*. 2019. № 6 (183). С. 37. DOI: [10.15393/uchz.art.2019.369](https://doi.org/10.15393/uchz.art.2019.369).
41. Соловей О. С., Пуніна О. В., Жилін М. В. Василь Стус. Відлуння і наближення: науково-популярний нарис / ред. В. В. Мозгунов. Вінниця: Дон. нац. ун-т ім. В. Стуса, 2017. 152 с.
42. Кострюков К. В. Особенности организации и тактики борьбы с мошенничеством: исторический аспект. *Вестник Владимирского юридического института*. 2008. № 4 (9). С. 263–267.
43. Климов И. А., Синилов Г. К. Предмет, система, методология, история и перспективы развития теории оперативно-розыскной деятельности: курс лекций. М.: ЮИ МВД РФ, 1995. 31 с.

44. Дубоносов Е. С. Оперативно-розыскная деятельность: учебник. 5-е изд., перераб. и доп. М.: Юрайт, 2017. 477 с. (Серия «Профессиональное образование»).
45. Дубоносов Е. С. Основы оперативно-розыскной деятельности: курс лекций / под ред. Е. К. Синилова. М.: ЮИ МВД РФ; Кн. мир, 2004. 350 с.
46. Якубов Р. Х. Наука об оперативно-розыскной деятельности в России: этапы и перспективы развития. *Научный вестник Омской академии МВД России*. 2008. № 4 (31). С. 43–46.
47. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. М., 1977. Т. 1. С. 96.
48. Васильев А. Н. Следственная тактика и ее место в системе криминалистики. *Советская криминалистика на службе следствия*. 1961. Вып. 15. С. 38–39.
49. Васильев А. Н. Криминалистика: учебник. М., 1963. С. 275.
50. Яблоков Н. П. Криминалистические основы оперативно-розыскной деятельности. *Вестник Московского университета*. 2009. № 3. С. 43–60. (Серия «11. Право»).
51. Гребельский Д. В. Правовая основа оперативно-розыскной деятельности советской милиции. *Социалистическая законность*. 1974. № 3. С. 56.
52. Жаров С. Н. Оперативно-розыскная деятельность в России: организация, методы, правовое регулирование (историко-юридическое исследование): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Екатеринбург, 2010. 459 с.
53. Павленко С. О. Аналіз сучасного стану наукових досліджень проблем оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 105–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvvs_2018_2_12.
54. Шапірко П. М. Оперативно-розшукова діяльність як напрям юриспруденції. *Науковий вісник Херсонського університету*. 2015. Вип. 1. Т. 1. С. 91–95.
55. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 303.
56. Закірова С. Законопроект про оперативно-розшукову діяльність в оцінках експертів і фахівців. URL: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2504: zakonoproekt-pro-operativno-rozshukovu-diialnist-v-otsinkakh-ekspertiv-ta-fakhivtsiv&catid=8&Itemid=350.

References

1. Petechel, N.M. (2020). Stanovlennia ta rozvytok medychnoho strakhuvannia v Ukraini [Formation and development of health insurance in Ukraine]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy. Current problems of improving the current legislation of Ukraine*, 53, 104–114 [in Ukrainian].
2. Chaikovskiy, S.A. (2009). Orhanizatsiino-pravovi i taktychni zasady funktsionuvannia subiektiv operativno-rozshukovoi diialnosti v period stanovlennia ta zmitsnennia radianskoi vlady (1917–1922) [Organizational, legal and tactical principles of functioning of the subjects of operative-search activity in the period of formation and strengthening of the Soviet power (1917–1922)]. *Visnyk Akademii upravlinnia MVS, Bulletin of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs*, 4, 147–156 [in Ukrainian].
3. Zubenko, V.V., & Rodik, L.M. (2016). Istorychni aspekty stanovlennia operativno-rozshukovoi ta slidchoi diialnosti [Historical aspects of the formation of operational and investigative activities]. *Sudova ta slidcha praktyka, Judicial and investigative practice*, 2, 62–71 [in Ukrainian].
4. Stashchak, A. Yu. (2017). Retrospektyvnyi analiz stanovlennia ta rozvytku pryntsyypiv operativno-rozshukovoi diialnosti [Retrospective analysis of the formation and development of the principles of operational and investigative activities]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk, Prykarpattia Legal Bulletin*, 1(16), 4, 274–277 [in Ukrainian].
5. Kniaziev, S.M. (2018). Istorychno-pravovi peredumovy zakonodavchoho vrehuliuвання orhanizatsii nehlasnoi roboty i operativno-rozshukovoi diialnosti v Ukraini [Historical and legal preconditions of legislative regulation of the organization of secret work and operative-search activity in Ukraine]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnurishnikh sprav, Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 115–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2018_1_12 [in Ukrainian].
6. Shynkarenko, I.R. (2018). Etapy formuvannia modelei operativno-rozshukovoi diialnosti syl pravoporядku ta spetssluzhby na terenakh Ukrainy [Stages of formation of models of operative-search activity of law enforcement forces and special services on the territory of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnurishnikh sprav, Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 9–16 [in Ukrainian].
7. Litvinova, I.F. (2019). Deiaki istorychni aspekty operativno-rozshukovoi diialnosti [Some historical aspects of operational and investigative activities]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatyinoho universytetu, Scientific works of the National Aviation University*, 3(52), 145–150. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.52.13965> [in Ukrainian].
8. Dorov, S.L. (2019). Osnovni istorychni etapy rozvytku operativno-rozshukovoi ta slidchoi diialnosti [The main historical stages of development of operational and investigative activities]. *Biuletyn Ministerstva yustytzii Ukrainy, Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 8, 36–42 [in Ukrainian].
9. Yakubovskiy, V., & Surovyi, O. (2021). Istoriia stanovlennia operativno-rozshukovoi diialnosti Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [History of formation of operative-search activity of the State Border Guard

- Service of Ukraine]. *Nauka onlain, Science online, 1*. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/natsionalnaya-bezopasnost/2021/1/3983-1/> [in Ukrainian].
10. Bandurka, O.M. (2002). *Operatyvno-rozshukova diialnist [Operational search activity]*. (Vols. 1–2). Kharkiv: Nats. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].
 11. Vodko, M.P., Dolzhenkov, O.F., & Chernykh, S.P. (Ed.). (2012). *Operatyvno-rozshukova diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav [Operational and investigative activities of internal affairs bodies]*. Kyiv: RVV MVS Ukrainy [in Ukrainian].
 12. Pavlenko, S.O. (2018). Viiskova taktyka antychnoho svitu yak peredumova stanovlennia ta rozvytku suchasnoi operatyvno-rozshukovoi taktyky [Military tactics of the ancient world as a prerequisite for the formation and development of modern operational and investigative tactics]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs, 1(106)*, 36–46 [in Ukrainian].
 13. *Politicheskaia politsiia i politicheskiy terrorizm v Rossii (vtoraia polovina XIX – nachalo XX vv.) [Political police and political terrorism in Russia (second half of the 19th – early 20th centuries)]*. (2001). Moscow [in Russian].
 14. Fedorov, A., & Shakhmatov, A. (2005). *Pravovoe regulirovanie sodeystviia grazhdan organam, osushchestvliaiushchim operativno-rozysknuuiu deiatel'nost' [Legal regulation of assistance of citizens to bodies carrying out operational-search activity]*. SPb.: Iurid. tsentr Press [in Russian].
 15. Shynkarenko, I.R. (2016). Henezys formuvannia teorii operatyvno-rozshukovoi diialnosti [Genesis of formation of the theory of operative-search activity]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 1*, 251–264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2016_1_38 [in Ukrainian].
 16. Instruktsiia po organizatsii i vedeniu vnutrennego (agenturnogo) nabliudeniia ot 10 fevr. 1907. [Instructions on the organization and conduct of internal (undercover) surveillance from February 10, 1907]. (n.d.). *testlib.meta.ua*. URL: <http://testlib.meta.ua/book/361715/read/> [in Russian].
 17. Chisnikov, V.N. (2019). Normativno-pravovoe regulirovanie vnutrennego (agenturnogo) nabliudeniia v organakh politicheskogo syska Rossiyskoy imperii nachala XX v.: nekotorye diskussionnye voprosy sovremennoy istoriografii [Legal regulation of internal (undercover) surveillance in the bodies of political investigation of the Russian Empire at the beginning of the 20th century: some controversial issues of modern historiography]. *Nauka i pravookhorona, Science and law enforcement, 2*, 20–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2019_2_4 [in Russian].
 18. Peregudova, Z.I. (2000). *Politicheskiy sysk v Rossii (1880–1917) [Political investigation in Russia (1880–1917)]*. Moscow: Ros. polit. entsikl. [in Russian].
 19. Chysnikov, V.M. (2017). Syskna politsiia v Ukraini za chasiv Rosiiskoi imperii (1880–1917 rr.): istoriko-pravove doslidzhennia [Detective police in Ukraine during the Russian Empire (1880–1917): a historical and legal study]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
 20. Ob organizatsii sysknoy chasti. 3 PSZ. T. 28. No. 30672 [About the organization of the detective department. 3 PSZ. T. 28. No. 30672]. (1908). *Sobranie zakonenyi, Collection of legalizations, 1*, 730. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/8952-ob-organizatsii-sysknoy-chasti> [in Russian].
 21. Chisnikov, V.N. (2008). Zakon “Ob organizatsii sysknoy chasti” (1908 g.): predposylki, sodernzhanie i znachenie [Law “On the organization of the detective unit” (1908): preconditions, content and meaning]. *Operativnik (syshchik), Operative (investigator), 3(16)*, 6 [in Russian].
 22. Shtokhin, I.D. (2018). Printsip uvazneniia i sobliudeniia prav i svobod cheloveka i grazhdanina v operativno-rozysknoy deiatel'nosti [The principle of respect and observance of human and civil rights and freedoms in operational search activities]. *Candidate's thesis*. Barnaul [in Russian].
 23. Parmanasov, A.D. (2017). Zakonodatelnoe regulirovanie operativno-rozysknoy deiatel'nosti v stranakh – uchastnikakh evraziyskogo ekonomicheskogo soiuzha (po materialam organov vnutrennikh del) [Legislative regulation of operational-search activities in the member countries of the Eurasian Economic Union (based on materials from the internal affairs bodies)]. *Candidate's thesis*. SPb. [in Russian].
 24. Kamalova, G.T. (2007). Organizatsionno-pravovye osnovy deiatel'nosti sovetskoy militsii (1920–1923) [Organizational and legal foundations of the activities of the Soviet militia (1920–1923)]. *Vesnik Iuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta, Bulletin of the South Ural State University, 4*, 15–19 [in Russian].
 25. Kolpakov, A.I., & Seriakov, M.L. (2002). *Shchit i mech. Rukovoditeli organov gosudarstvennoy bezopasnosti Moskovskoy Rusi, rossiyskoy imperii, Sovetskogo Soiuzha i Rossiyskoy Federatsii [Shield and sword. Heads of state security agencies of Muscovite Rus, the Russian Empire, the Soviet Union and the Russian Federation]*. SPb.: Neva; Moscow: OLMA-PRESS Obrazovanie [in Russian].
 26. Govorov, I.V. (2004). Neglasnaia agentura sovetskoy militsii v 1940-kh godakh [Secret agents of the Soviet militia in the 1940]. *Voprosy istorii, History questions, 4*, 109–119 [in Russian].
 27. Prystaiko, O.V. (2021). NKVS-MVS URSR (1934–1954 rr.): strukturna pobudova ta funksi (istoriko-pravove doslidzhennia [NKVD-MIA of the USSR (1934–1954): structural construction and functions (historical and legal research)]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
 28. Shumilov, A. Iu. (1999). Uroki istorii normativnogo regulirovannia operativno-rozysknoy deiatel'nosti otechestvennykh spetssluznb [Lessons from the history of normative regulation of the operational-search activity of domestic special services]. *Istoricheskie chteniia na Lubianke. 1997. Rossiyskie spetssluznb*:

- istoriia i sovremennost, *Historical readings at Lubyanka. 1997 Russian special services: history and modernity*: Proceedings of the Scientific and Practical Conference (pp. 61–70). Moscow; Velikiy Novgorod: NGU. URL: <http://bookfi.org/book/589287> [in Russian].
29. Manzhai, O.V. (2015). Osoblyvosti ahenturnoi roboty upovnovazhenykh subiektiv u Radianskii derzhavi v 1922 rotsi [Peculiarities of agency work of authorized subjects in the Soviet state in 1922]. *Pravo i bezpeka, Law and security*, 2(57), 102–106 [in Ukrainian].
 30. TSGAOR i SS USSR, sr. 6, op. 2, d. 60, l. 171–173 [TsGAOR and SS of the USSR, cf. 6, op. 2, d. 60, l. 171–173] [in Russian].
 31. Iakimov, I.N. (1925). *Kriminalistika. Rukovodstvo po ugovnoy tekhnike i taktike [Forensic. Criminal Technique and Tactics Guide]*. Moscow: NKVD RSFR [in Russian].
 32. Serhiienko, A., & Kovalyk, T. (2018). Khronolohichniy ohliad strukturno-funktionalnykh peretvoren vnutrishnoi rozvidky MVS-KDB i vymoh shchodo medyko-psykholohichnykh yakostei ofitseriv nehlasnoho aparatu [Chronological review of structural and functional transformations of the internal intelligence of the Ministry of Internal Affairs-KGB and requirements for medical and psychological qualities of officers of the secret apparatus]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 2(50), 103–111. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-50-2-103-111> [in Ukrainian].
 33. Khirnyi, O.K. (2015). Istoryko-pravovyi analiz rozvytku pidrozdiliv vizualnoho sposterezhennia operatyvnoi sluzhby MVS u XX st. [Historical and legal analysis of the development of visual surveillance units of the operational service of the Ministry of Internal Affairs in the twentieth century]. *Pivdenoukrainskyi pravnychiy chasopys, South Ukrainian Law Journal*, 2, 217–220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_2_65 [in Ukrainian].
 34. Tsei den v Istorii. 18 hrudnia 1878 roku – narodyvsia Yosyp Stalin [This day in history. December 18, 1878 – Joseph Stalin was born]. (n. d.). *c4u.org.ua*. URL: <http://c4u.org.ua/18-hrudnia-1878-roku-narodyvsia-josyp-stalin/> [in Ukrainian].
 35. Sabluk, S. (2020). Kontrol za zlochynnistiu v Ukraini na pochatku 1930-kh rokov [Crime control in Ukraine in the early 1930]. *Pidpryemnytstvo, gospodarstvo i pravo, Entrepreneurship, economy and law*, 8, 237–243. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.39> [in Ukrainian].
 36. Demchenko, T.P. (2017). *Velykyi teror na Chernihivshchyni (20–30-ti roky XX stolittia) [The Great Terror in the Chernihiv Region (1920 s and 1930 s)]*. O.B. Kovalenko (Ed.). Chernihiv: Desna [in Ukrainian].
 37. Kravchenko, V. (1948). *Ya vybrav voliu: Osobyste i Polityчне zhyttia Sovietskoho Uriadovtsia [I chose freedom: The personal and political life of a Soviet official]*. (M. Hetman, Trans). Toronto (Kanada): Ukr. robitnyka [in Ukrainian].
 38. Rumiantsev, N.V., & Malchuk, O.I. (2016). Razvitie operativno-rozysknoy deiatelnosti s drevnikh vremen do XX veka [The development of operational-search activities from ancient times to the XX century]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta, Bulletin of the Moscow State Linguistic University*, 3(742). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-operativno-rozysknoy-deyatelnosti-s-drevnih-vremen-do-xx-veka> [in Russian].
 39. Abramov, I.A. (2017). Istoryko-pravovaia kharakteristika neglasnogo sodeystviia grazhdan organam, osushchestvliaiushchim operativno-rozysknuui deiatelnost v ispravitelnykh uchrezhdeniiah, na kontraktnoy osnove [Historical and legal characteristics of the tacit assistance of citizens to the bodies carrying out operational-search activities in correctional institutions, on a contract basis]. *3 Mezhdunarodnyy penitentsiarnyy forum “Prestuplenie, nakazanie, ispravlenie” (k 20-letiiu vstuplenia v silu Ugolovno-ispolnitelnoy kodeksa Rossiyskoy Federatsii), 3 International Penitentiary Forum “Crime, Punishment, Reformation” (to the 20th anniversary of the entry into force of the Criminal Executive Code of the Russian Federation)*: Proceedings of the Conference. (Vols. 1–8), (pp. 70–76). Riazan: Akad. FCIN Rosii [in Russian].
 40. Korganova, M.E. (2019). Ego-istochniki o fenomene donositelstva v sovetskikh ispravitelno-trudovykh lageriakh v 1929–1938 godakh [Ego Sources on the Whistle-blowing Phenomenon in Soviet Forced Labor Camps in 1929–1938]. *Uchenye zapiski Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta, Scientific notes of Petrozavodsk State University*, 6(183), 37. DOI: 10.15393/uchz.art.2019.369 [in Russian].
 41. Solovei, O. Ye., Punina, O.V., & Zhylin, M.V. (2017). *Vasyl Stus. Vidlunnia i nablyzhennia: naukovopopuliarnyi narys [Vasil Stus. Echoes and approximations: popular science essay]*. V.V. Mozhunov (Ed.). Vinnytsia: Don. nats. un-t im. V. Stusa [in Ukrainian].
 42. Kostriukov, K.V. (2008). Osobennosti organizatsii i taktiki borby s moshennichestvom: istoricheskiy aspekt [Features of the organization and tactics of combating fraud: a historical aspect]. *Vestnik Vladimirskogo iuridicheskogo institute, Bulletin of the Vladimir Law Institute*, 4(9), 263–267 [in Russian].
 43. Klimov, I.A., & Sinilov, G.K. (1995). *Predmet, sistema, metodologiya, istoriia i perspektivy razvittia teorii operativno-rozysknoy deiatelnosti [Subject, system, methodology, history and development prospects of the theory of operational-search activity]*. Moscow: IuI MVD RF [in Russian].
 44. Dubonosov, E.S. (2017). *Operativno-rozysknaia deiatelnost [Operational-search activity]* (5th ed., rev.). Moscow: Iurayt [in Russian].
 45. Dubonosov, E.S. (2004). *Osnovy operativno-rozysknoy deiatelnosti [Fundamentals of operational-search activity]*. E. K. Sinilov (Ed.). Moscow: IuI MVD RF; Kn. mir [in Russian].

46. Iakubov, R. Kh. (2008). Nauka ob operativno-rozysknoy deiatelnosti v Rossii: etapy i perspektivy razvitiia [The science of operational-search activity in Russia: stages and development prospects]. *Nauchnyy vestnik Omskoy akademii MVD Rossii, Scientific Bulletin of the Omsk Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 4(31), 43–46 [in Russian].
47. Belkin, R.S. (1977). *Kurs sovetskoy kriminalistiki [Soviet Criminalistics Course]*. (Vol. 1). Moscow [in Russian].
48. Vasilev, A.N. (1961). Sledstvennaia taktika i ee mesto v sisteme kriminalistiki [Investigative tactics and its place in the system of forensic science]. *Sovetskaia kriminalistika na sluzhbe sledstviia, Soviet forensics in the service of the investigation*, 15, 38–39 [in Russian].
49. Vasilev, A.N. (1963). *Kriminalistika [Forensics]*. Moscow [in Russian].
50. Iablokov, N.P. (2009). Kriminalisticheskie osnovy operativno-rozysknoy deiatelnosti [Forensic bases of operational-search activity]. *Vestnik Moskovskogo universiteta, Moscow University Bulletin*, 3, 43–60 [in Russian].
51. Grebelskiy, D.V. (1974). Pravovaia osnova operativno-rozysknoy deiatelnosti sovetskoy militsii [The legal basis for the operational-search activities of the Soviet militia]. *Sotsialisticheskaia zakonnost, Socialist legality*, 3, 56 [in Russian].
52. Znarov, S.N. (2010). Operativno-rozysknaia deiatelnost v Rossii: organizatsiia, metody, pravovoe regulirovanie (istoriko-iuridicheskoe issledovanie) [Operational-search activity in Russia: organization, methods, legal regulation (historical and legal research)]. *Doctor's thesis*. Ekaterinburg [in Russian].
53. Pavlenko, S.O. (2018). Analiz suchasnoho stanu naukovykh doslidzhen problem operativno-rozshukovoi taktiky [Analysis of the current state of scientific research on the problems of operational and investigative tactics]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 2(107), 105–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvns_2018_2_12 [in Ukrainian].
54. Shapirko, P.M. (2015). Operativno-rozshukova diialnist yak napriam yurysprudentsii [Operational search activity as a direction of jurisprudence]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho universytetu, Scientific Bulletin of Kherson University*, 1(1), 91–95 [in Ukrainian].
55. Zakon Ukrainy “Pro operativno-rozshukovu diialnist”: vid 18 liut. 1992. No. 2135-XII [Law of Ukraine “On operational and investigative activities” from February 18, 1992, No. 2135-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2, 303 [in Ukrainian].
56. Zakirova, S. *Zakonoproekt pro operativno-rozshukovu diialnist v otsinkakh ekspertiv i fakhivtsiv [Bill on operational and investigative activities in the assessments of experts and specialists]*. URL: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2504: zakonoproekt-pro-operativno-rozshukovu-diyalnist-v-otsinkakh-ekspertiv-ta-fakhivtsiv&catid=8&Itemid=350 [in Ukrainian].

Стаття надійшла 11.09.2021 р.

С. А. Павленко, канд. юрид. наук, доцент,
ведущий научный сотрудник отдела организации
научной деятельности и защиты прав интеллектуальной собственности
Национальная академия внутренних дел
пл. Соломенская, 1, Киев, 03035, Украина
e-mail: pavlenko0212@gmail.com

ГЕНЕЗИС ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ТАКТИКИ

Резюме

В статье исследовано становление и развитие правового регулирования оперативно-розыскной тактики в разные исторические периоды. Выяснено, что начало непосредственного формирования правовых основ (разработка и принятие циркуляров, положений, приказов, распоряжений, инструкций) оперативно-розыскной деятельности (организации и тактики) приходится на начало XX в.

Отмечается, что несмотря на наличие некоторых пробелов (проблем) в законодательстве, которое регулировало розыскную (сыскную) деятельность в дореволюционный период, в общем закреплены положения в нормативно-правовых актах того времени стали основой (базисом) для совершенствования и развития нормативно-правового регулирования организации и тактики оперативно-розыскной деятельности в последующие исторические периоды, прежде всего в советский период.

Ключевые слова: генезис, оперативно-розыскная тактика, деятельность, нормативно-правовое регулирование.

S. O. Pavlenko, Candidate of Law, Associate Professor
Leading Researcher of the Organization's
the Department Scientific Activity and Protection of Intellectual Property Rights
National Academy of Internal Affairs
pl. Solomyanska, 1, Kyiv, 03035, Ukraine
e-mail: pavlenko0212@gmail.com

GENESIS OF LEGAL REGULATION OF OPERATIONAL INVESTIGATION TACTICS

Summary

The article examines the formation and development of legal regulation of operational and investigative tactics in different historical periods. It was found that the beginning of the direct formation of the legal framework (development and adoption of circulars, regulations, orders, instructions, instructions) of operational and investigative activities (organization and tactics) dates back to the beginning of the XX century.

It is noted that despite the presence of some gaps (problems) in the legislation governing the search (search) activities in the pre-revolutionary period, in general, the provisions enshrined in regulations of that time became the basis (basis) for improving and developing regulatory organization and tactics of operational and investigative activities in subsequent historical periods, especially in the Soviet period.

It is emphasized that in the Soviet period the first legal acts of the Soviet government (through the VNK), regulating operational and investigative activities, were far from perfect and only partially regulated the organization of covert work and tactics of operational and investigative measures, which affected unsatisfactory state of counteraction to crime.

According to the results of the study of special literature, during the existence of Soviet power, more than two dozen departmental regulations were adopted, regulating the organization and tactics of operational and investigative activities in places of imprisonment. At the same time, despite such a strong legal framework governing operational and investigative activities, including in penitentiary institutions, the legal grounds for operational and investigative activities were largely ignored, and the basic principles of law enforcement – the rule of law – were leveled.

The period of 1950–1960 is characterized by the beginning of the formation of operational and investigative activities as an independent academic discipline. At the same time, despite such achievements, a significant number of prominent scientists continue to consider operational and investigative activities and their theory as part of criminology. Only in the early 70's the scientific community recognized operational and investigative activities as an independent discipline. This was directly facilitated by the scientific research of famous scientists. During the 1970s and 1980s, in the scientific developments of prominent scientists (D. V. Grebelsky, V. G. Samoilov), in addition to discussions on the object and subject of operational and investigative activities, attention was paid to compliance with the fundamental principles of human rights and freedoms. time of operative-search activity (rule of law, legality). However, the excessive secrecy of operational and investigative activities and the lack of a codified act that would regulate its implementation at the legislative level, makes it virtually impossible for the subjects of operational and investigative activities to implement these principles in practice.

A thorough analysis of the scientific literature and the results of the survey of respondents shows that the current Law on OSA is currently outdated, and its provisions do not comply with the provisions of the law. The prospect of further exploration is a study of the current state of legal regulation of operational and investigative tactics and prospects for its improvement

Keywords: genesis, operative-search tactics, activity, normative-legal regulation.